

УДК 94(477.54-21)“1914/1918”:[352:355.72]

А. С. Мясникова

ДІЯЛЬНІСТЬ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАДИ ХАРКОВА У ПЕРІОД ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті розкриваються основні напрями діяльності муніципальної влади м. Харкова в період Першої Світової війни. Аналізується ефективність діяльності харківського міського самоврядування, визначаються недоліки політики гласних Думи в даний історичний період. З початком Першої Світової війни муніципальні органи всіх міст України зіткнулись з великою кількістю надзвичайно важливих проблем. Рівень ефективності та ступінь відповідальності є визначними характерними рисами діяльності міської Думи та Управи цього періоду. Не виключенням стало і харківське міське самоврядування, позиція якого зосередила вирішення стратегічних потреб міста у військовий період.
Ключові слова: Перша Світова війна, муніципальна влада, потреби міста, Харків.

Події Першої Світової війни одразу поставили перед харківською муніципальною владою необхідність ефективного вирішення низки стратегічно важливих питань. Харків у військовий час є великим центром, розташованим на перехресті значної кількості залізничних доріг, а тому і зосередив чимало хворих та поранених військових. Тому від діяльності Думи та Управи в даний історичний період залежало життя та здоров'я військовослужбовців, які потрапляли на лікування до м. Харкова. Політика органів харківського самоврядування вирішувала найважливіше питання військового часу: нестача санітарно-медичного інвентарю, кадрів та лікарняних місць, ліків та продуктів харчування. Але поряд з цими важливими питаннями вирішуються і проблеми мирного населення.

Діяльність муніципальної влади Харкова в період Першої Світової війни не була предметом окремого дослідження істориків. Частково цієї теми торкались такі дослідники, як Головка О.М. в своєму дисертаційному дослідженні “Харківське міське самоврядування у 1893- 1917 рр.” [1], Астахов В.І. в праці “Пролетаріат Харкова в боротьбі за перемогу Жовтня” [2], а також автори колективної наукової монографії “Історія міста Харкова ХХ століття” [3]. Про результати діяльності Думи та Управи цього періоду можна дізнатись, опрацювавши фонд 19 “Харківське губернське з земських та міських справ присутствіє” Державного архіву Харківської області (ДАХО), а також доповіді Міської Управи та журнали засідань Міської Думи м. Харкова.

Мета статті – проаналізувати діяльність муніципальної влади м. Харкова в період Першої Світової війни, а також визначити ступінь ефективності політики харківських органів самоврядування.

З Першої Світової війни відбуваються надзвичайні засідання харківської Думи, на яких розглядалися питання військових дій, призиву до лав армії і т.п. У своїй доповіді міська Управа акцентувала увагу на тому, що м. Харків є центром, котрий розташований на перехресті великої кількості залізничних доріг, а тому зосереджує велику кількість хворих та поранених військовослужбовців. З огляду на це, підкреслювалось, що “необхідно заделегити попідклубатись про підготовку госпітальних приміщень для негайного прийому та лікування” [4, с. 2]. Управа звертала увагу на те, що хоча всі основні питання з облаштування лікарняних приміщень та лікування поранених бере на себе військове відомство, але й міське управління повинно прийняти не себе ряд зобов'язань, задля сприяння скорішому вирішенню основних проблем.

На екстрених засіданнях Управа затверджувала певні заходи, завдяки яким місто мало допомогти пораненим солдатам. А саме: 1) Надати в міських Олександрійській та Миколаївській лікарнях 250 місць для поранених та хворих солдат; 2) облаштувати та утримувати госпіталь на 100 місць в одному з міських приміщень; 3) надати великі міські приміщення – двоповерхові училища, в яких військово відомство та інші організації за рахунок власних коштів можуть облаштувати госпіталі для лікування поранених та хворих солдат; 4) для прийому солдат поповнити лікарняний інвентар, запаси білизни і запросити додатковий персонал. При цьому Управа зазначила, що облаштування 350 нових лікарняних місць обійдеться у суму 12000 р., утримання хворих – приблизно 21000 р. в місяць. Внаслідок цього, Управа запропонувала Думі асигнувати для підтримки військовослужбовців в лікуванні – 100000 р.

Також Управа неодноразово визнавала, що на міському Управлінні лежить моральне зобов'язання надати якомога більшу кількість приміщень для розташування та лікування за рахунок відомств “Червоного Хреста” та інших організацій. Управа погодилася задля таких цілей виділити великі багатоконтентні училища – Пушкінське, Миколаївське, Батуринське; в кожному з них можна було розмістити 200-300 осіб, загалом – 1000 осіб. При цьому порушення нормального режиму занять оправдовувалося особливими обставинами. Також, Управа дозволила “Медичному товариству” організувати заняття по догляду за хворими в контексті місячного курсу в приміщеннях Олександрійської та Миколаївської лікарень, які готували кадри санітарно-медичних робітників [4, с. 1-3].

Надзвичайне засідання міської Думи від 25 серпня 1914 р. також повністю було присвячено подіям Першої Світової війни та вирішенню проблем пов'язаних з нею. На даному засіданні Дума постановила: 1) взяти участь в допомозі пораненим та хворим, прибувшим до м. Харкова, і для цього асигнувати Управі на перший час 15000 р.; 2) приєднатись до “Всеросійського союзу міст по наданню допомоги пораненим та хворим солдатам”, і асигнувати на його діяльність 10000 р.; прийняти заходи для організації з'їзду представників міст Харківської губернії для вирішення проблем, пов'язаних з війною; 3) звернутись до мешканців м. Харкова з наступним проханням: “Громадяни м. Харкова, пораненим необхідна негайна й

діяльна допомога. Тільки одними грошами допомогти неможливо. Раптовість подій потребує іншого. Потрібні ліжка, подушки, білизна". Взагалі Миська Дума зверталась до населення із закликом виконати свій громадянський борг: "Несіть сьогодні ж ліжко, подушки, матраци, білизну до міської Управи. Не соромтесь незначних розмірів пожертв" [5, арк. 443].

На засіданні Думи від 26 серпня 1914 р. також розглядались проблеми військового часу. Дума постановила: 1) задовольнити пропозицію "Харківського Медичного товариства" по наданню міському Управлінню приміщення притулку імені В.А. Франковського виключно для ранених та хворих військових; облаштувати в цьому приміщенні госпіталь для поранених військових на 150 лікарняних місць, асигнувати додатковий кредит в розмірі 20000 р. для облаштування додаткових лікарняних місць та утримання 50 хворих протягом 4 місяців; 2) в школі імені Гельферіх облаштувати лікарню для ранених та хворих; 3) з огляду на надзвичайні обставини військового часу виключити з кошторису витрати, які не є особливо необхідними; 4) Дума приєдналась до клопотання "Всеросійського союзу міст допомоги раненим та хворим солдатам" про необхідність припинення продажу алкогольних напоїв під час військових дій [5, арк. 453, 454].

1 вересня 1914 р. до виконання своїх повноважень приступила новообрана Дума у складі 80 осіб, Голови повітової Земської управи, депутата духовного відомства та одного члена Управи. Цікавим є засідання Думи від 4 вересня 1914 р. за участю 70 гласних. Дума розібрала декілька незначних питань: віднести суму в розмірі 10000 р. у вигляді вступного внеску до "Всеросійського союзу міст допомоги раненим та хворим солдатам" шляхом займу у Миського Купецького банку та виділити допомогу сім'ї лікаря Олександрійської лікарні. І дуже довго розглядала питання про збільшення заробітної платні міському Голові, і це під час Першої Світової війни.

Деяка частина гласних виказала думку про неактуальність такого рішення, з огляду на надзвичайний стан суспільства. А тому дане питання було поставлене навіть на голосування, в результаті якого більшість гласних все ж таки проголосувала за збільшення цієї грошової суми.

Отже, під час ведення бойових дій на фронтах Першої Світової війни, хвилі прибуття до Харкова непомірно великої кількості хворих та поранених військовослужбовців, спалаху епідеміологічних захворювань у місті, обмеженості лікарняних місць в госпіталях та лікарнях для хворих солдат і пересічних громадян, Дума приймає рішення про збільшення заробітної платні міському Голові з 8000 р. до 12000 р. на рік [5, арк. 471, 471 зв.]. Враховуючи велику кількість проблем у м. Харкові, додаючи питання війни, великої кількості хворих та ранених та нестачі санітарно-медичного інвентарю, кадрів та лікарняних місць – такі рішення Думи не були край необхідними, значущими та актуальними. Таку діяльність Думи можна назвати, як відверто нігілістичною та егоїстичною до вирішення проблем харків'ян [5, арк. 472].

Надзвичайне засідання Думи від 11 вересня 1914 р. за участю 68 гласних було присвячене виключно питанням, пов'язаним з війною. На цьому засіданні Дума постановила клопотати перед Всеросійським З'їздом міст в Москві про: 1) надання грошової суми в розмірі 645000 р. (з правом не повертати дані гроші) на облаштування госпіталю на 1500 лікарняних місць; 2) надання грошової суми в розмірі 120000 р. (з правом не повертати дані гроші) на устрій та утримання міських евакуаційних пунктів; 3) надання 243000 р. (з правом не повертати дані гроші) на утримання 600 госпітальних місць та облаштування ще 250 місць для лікування. Отже, порушувалося питання про надання загальної суми в розмірі 1008000 р. [5, арк. 279, 279 зв.].

Таким чином, при вступі м. Харкова до "Всеросійського союзу міст допомоги хворим та раненим військовим" Дума виконала членські внески в грошовій сумі 10000 р. Натомість отримала право клопотати про надання величезної допомоги в розмірі більше 1000000 р. Стати членом такої організації було, дійсно, вигідно для міста і, напевно, для гласних Думи та Управи, з огляду на відсутність кошторисів витрат такої величезної суми. Невідомо скільки грошей дійсно було відраховано на потреби військового часу, що дає підстави підозрювати міське Управління у грошових фальсифікаціях.

На черговому засіданні від 10 жовтня 1914 р. Дума постановила доручити Управі виділити ділянку на Кирило-Мефодіївському кладовищі для безоплатних могил воїнам, які брали участь у Першій Світовій війні та загиблим в околицях м. Харкова; в майбутньому встановити пам'ятник у вигляді часовні на честь воїнів [5, арк. 500].

Слід відзначити, що з початком Першої Світової війни Дума займалась не тільки питаннями надзвичайного військового стану. Одночасно розглядались освітні проблеми, питання цін на продукти, виборів посадових осіб, встановлення заробітної платні чиновникам, запити про необхідність займів, побутові питання каналізації, водопроводу, утримання хлібопекарень, кондитерських, кофейних закладів, відкриття базарів та площ [5, арк. 515, 526, 535, 553, 569].

На засіданні від 14 грудня 1916 р. Дума також розглядала клопотання харків'ян з приводу: 1) увіковічення пам'яті вбитих братів-воїнів спорудженням храму-пам'ятника; 2) передачі земельних ділянок для збільшення міських площ; 3) спорудження в нагорній частині міста Соборного Храму Воскресіння, на кошти благодійництва. З приводу даних клопотань Дума постановила, що всі гласні Думи, Управа та міський Голова приєднуються до пропозицій харків'ян і погоджуються з ними [6, арк. 30, 30 зв.].

На засіданні від 16 січня 1917 р. Дума розглядала актуальні питання про видачу допомоги у 1917 р. міським службовцям та робітникам на подорожчання життя. З початком війни ціни на тарифи та продовольчі товари збільшилися. Дума вирішила це питання: видавала тимчасова допомога, розмір якої згодом збільшувався і тривала до 1917 р. Управа заявила, що для цих цілей знадобиться 1000000 р., Дума постановила збільшити цю суму до 1500000 р. [6, арк. 84 зв.].

Досить гостро постає питання нестачі в м. Харкові основних продуктів харчування під час Першої Світової війни. Тому дане питання не могло залишатись осторонь Думських засідань. 17 лютого 1917 р. на черговому засіданні гласні Думи роблять заяву про необхідність прийняття екстрених заходів щодо надання

мешканцям м. Харкова хліба, оскільки недостатність його в магазинах вже викликає паніку серед харків'ян (велика кількість хлібу вивозилось до лав армії). Відзначимо, що напередодні 6 лютого 1917 р. Дума вже направляє клопотання до Губернатора про здійснення розпорядження про відміну вивозу хліба. Зі сторони Губернатора було визнано неможливим надати дане розпорядження, але натомість пропонувалось вжити заходи з ввезення зерна до міста.

Міський Голова Д.І. Багалій та деякі гласні пропонували клопотати перед імперським урядом, щоб той взяв на себе відповідальність з нестачі хліба в місті та піклування про постачання борошна хоча б в мінімальних розмірах. Дане засідання Дума закінчила такими постановами: 1) в разі не постачання до м. Харкова запасів зерна та борошна протягом найближчих днів, клопотати перед губернатором про надання потрібної кількості борошна з інтендантських складів; 2) клопотати перед Урядом, щоб той взяв на себе відповідальність за постачання м. Харкову борошна в мінімальній кількості – 300000 пудів щомісячно, з огляду на значну кількість заводів, працюючих на оборону країни, враховуючи розквартирування лазаретів для хворих та поранених солдатів, а також з огляду на велику кількість біженців у Харкові та опікуваних містом сімей військових [6, арк. 195 зв., 196].

На цьому засіданні Дума розглядала не тільки проблеми військового часу, а й мирного: підвищення тарифів за користування каналізацією, що і закріпила своєю постановою. З приводу користування каналізацією учбовими установами, Дума постановила, що ті повинні платити на загальних засадах [6, арк. 196 зв.]. Також Дума розглянула клопотання інженера каналізації Д.С.Черкеса про необхідність заказу труб для міста, який потрібно зробити заздалегідь. З цього питання Дума постановила надати грошову суму в розмірі 100000 р. [6, арк. 196 зв.].

На останньому засіданні від 13 березня 1917 р. Дума постановила асигнувати 500 р. на допомогу постраждалим воїнам та сім'ям, на утримання приміщень для солдатів-інвалідів і на притулок для дітей-сиріт вбитих солдатів. А також, Дума прийняла рішення назначити 2-гій жіночій гімназії субсидію в розмірі 12600 р. і визнала необхідність скорішого облаштування 3-ої жіночої гімназії [6, арк. 254].

Отже, в період Першої Світової війни перед муніципальною владою м. Харкова постала низка стратегічних питань, від ефективного вирішення яких залежало життя та здоров'я поранених військовослужбовців і харків'ян. Політика Думи щодо вирішення військових та мирних потреб міста була досить конкретною і зваженою. Але, при цьому не позбавлена недоліків: не враховуючи велику кількість військових проблем в місті, Дума часто приймала не актуальні для міста та громадськості рішення, приділяючи занадто велику увагу питанням особистого характеру, ігноруючи потреби харків'ян. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні діяльності харківської муніципальної влади в період революційних подій лютого 1917 р.

Джерела та література

1. Головки А.Н. Харьковское городское самоуправление в 1893 - 1917 годах. / А.Н. Головки: автореферат дис. кандидата исторических наук : 07.00.01. – Харьков, 1997. – 18 с.
2. Астахов В.И. Пролетариат Харькова в борьбе за победу Октября / Виктор Иванович Астахов, Юрий Юрьевич Кондуфор ; Под ред. С.М. Королевский . – Харьков: Харьковское областное издательство, 1957 . – 181 с.
3. Історія міста Харкова ХХ століття / О.Н. Ярмиш, С.І. Посохов, А.І. Епштейн та ін. – Харків: Фоліо; Золоті сторінки, 2004. – 686 с.
4. Доклад Харьковской Городской Управы о призрении раненых и больных воинов. – Х.: Просвещение, 1914. – 3 с.
5. ДАХО. – Ф. 19. – Оп. 1. – Спр. 187.
6. ДАХО. – Ф. 19. – Оп. 1. – Спр. 362.

Myasnikova A. S. Activity of municipal power of city of Kharkiv in the period of First World War

The events of the First World War at once put before Kharkov municipal power the decision of row strategically important questions. Kharkov is a large center, that is located on crossing of plenty of railway roads, and that is why and concentrated in itself plenty of patients and the scotched soldiery. Therefore from activity of Thought and Justice life and health of servicemen that got on treatment in Kharkov depended in this historical period. Politics of organs of Kharkov self-government decided the major questions of war-time : defect sanitary-medical to the inventory, shots and hospital places, medications and foodstuffs. But next to these questions the problems of peaceful population are settled. In the article basic directions of activity of municipal power of Kharkov open up in the period of the First World War. Efficiency of activity of Kharkov municipal self-government is analysed, the lacks of politics of vowel are determined Thoughts in this historical period. Keywords: the First World War, Kharkov municipal power, necessities of city. The aim of the article is to analyze activity of municipal power of Kharkov in the period of the First World War, and also to define or politics of Kharkov self-government was effective.

Key words: the First World War, Kharkov municipal power, needs of city.

Мясникова А. С. Деятельность муниципальной власти Харькова в период Первой мировой войны

В статье раскрываются основные направления деятельности муниципальной власти г. Харькова в период Первой Мировой войны. Анализируется эффективность деятельности харьковского городского самоуправления, определяются недостатки политики гласных в данный исторический период. С началом Первой Мировой войны муниципальные органы всех городов Украины столкнулись с большим количеством чрезвычайно важных проблем. Уровень эффективности и степень ответственности являются определяющими характеристиками деятельности городской Думы и Управы данного периода. Не исключением стало и харьковское местное самоуправление, позиция которого сосредоточила решение стратегических нужд города в военный период.

Ключевые слова: Первая Мировая война, муниципальная власть, нужды города, Харьков.